СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ

DOI : 10.33274/2079-4835-2021-22-2-30-39
УДК 811.111’42’38

Герасименко О. Ю.,
асистент
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг, Україна,:
e-mail: gerasimenko_ou@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0539-1165

ПОТРАКТУВАННЯ ДИСКУРСУ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ДУМЦІ

Herasymenko O. Yu.,
Assistant Professor
Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: gerasimenko_ou@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0539-1165

DISCOURSE INTERPRETATION AND ITS CHARACTERISTICS IN LINGUISTIC THOUGHT

Мета *статті — дослідити походження феномену «дискурс» у лінгвістиці, проаналізувати різноманітні підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до визначення цієї дефініції, виявити його основні специфічні характеристики та навести власне трактування цього складного комунікативного явища.*

Методи*. Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу, систематизації та узагальнення наукової літератури, індукції, дедукції (для виявлення підходів до розуміння сутності дискурсу та його характеристик).*

Результати*. Визначення поняття «дискурс» являє значні складності через те, що цей феномен опинився на стику цілого ряду наукових дисциплін, таких як лінгвістика, антропологія, соціологія, філософія, соціо- та психолінгвістика та ін. Проте завдяки зусиллям сучасних науковців різних галузей науки теорія дискурсу оформлюється як самостійна дисциплінарна галузь. У статті розглядається проблема складності та багатогранності поняття «дискурс» крізь призму різноманітних підходів з виявленням особливостей кожного з них. Розглядаються основні тенденції вживання феномену «дискурс» з точки зору системного, формального та функціонального підходів. У результаті дослідження виявлено, що у сучасних гуманітарних дослідженнях дискурс розглядається, з одного боку, як зв’язна послідовність мовних одиниць, що створюється мовцем для слухача в певний час, у певному місці, з певною метою, а з іншого — як складне комунікативне явище, усну мовленнєву дію, враховуючи соціальний контекст, який інформує про учасників комунікації та характеризує їх, а також процеси виробництва й сприйняття повідомлення.*

Представлено різні підходи до розуміння дискурсу: комунікативний, структурно-синтаксичний, соціально-прагматичний та структурно-стилістичний. Дефініція «дискурс» розглянута у зв’язку з такими поняттями, як «мовлення» та «текст», визначено їхні відмінності та подібність. Досліджено різні класифікації типів дискурсу.

Автором здійснено спробу власного трактування такої термінологічної одиниці як дискурс у вузькому та широкому значенні.

***Ключові слова**: дискурс, текст, мовлення, мовна одиниця, комунікативна діяльність.*

Постановка проблеми. Філологія як наука гуманітарна, на відміну від точних наук, допускає множинність визначень того самого поняття. Дискурс — це складний феномен, вивченню якого протягом другої половини ХХ ст. присвятили себе багато вчених, які працювали у сферах філософії, соціології, психології, лінгвістики і т. ін. Бурхливий розвиток наукових галузей, так чи інакше пов'язаних із питаннями дискурсу, призвів до значної розбіжності думок всередині наукового співтовариства. Оскільки визначення досліджуваного явища має першорядну важливість для наукового дослідження, але далеко не завжди окремо обговорюється дослідниками, в нашій статті ми вважаємо за необхідне розглянути деякі з визначень поняття «дискурс», що склалися у лінгвістичній думці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці не існує загальновизнаного й однозначного визначення терміна «дискурс», оскільки він є об'єктом вивчення багатьох наукових дисциплін. Незважаючи на тривалі дослідження в галузі дискурсу, інтерес до цього явища не є вичерпним, оскільки саме поняття «дискурс» не має чітких меж. Цей комунікативний феномен розглядався крізь призму системного підходу такими науковцями, як В. фон Гумбольдт, О. Потебня, І. Срезневський, І. Бодуен де Куртене, Ф. де Соссюр. Попередниками функціонального підходу до розуміння «дискурс» були О. Пешковський, О. Потебня, С. Кацнельсон, Е. Сепір, О. Есперсен. Проблема трактування дискурсу знайшла відображення у працях М. Стаббса, Д. Шифріна, американського лінгвіста З. Харріса та Т. ван Дейка, швейцарського дослідника П. Серіо, вітчизняних науковців Т. Радзієвської, М. Макарова, І. Шевченко, О. Морозова, Г. Почепцова та ін.

Мета статті — обґрунтування багатозначності дефініції «дискурс» у лінгвістичній думці крізь призму підходів вітчизняних та зарубіжних науковців й аналіз специфічних рис та типів цього складного комунікативного явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, дискурс є центральним моментом життя людини у мові, того, що вчений Б. Гаспаров номінує мовним існуванням: «Усілякий акт вживання мови — будь то твір високого мистецтва чи швидкоплинна репліка у діалозі — втілює частку потоку людського досвіду, який безперервно рухається У цій якості він вбирає в себе унікальний збіг обставин, при яких він був створений» [4, с. 8]. Серед таких обставин вчений виокремлює комунікативний намір, взаємовідносини автора і адресата, значущі та випадкові обставини, «загальні ідеологічні риси та стилістичний клімат епохи в цілому, конкретного середовища й конкретних особистостей, кому повідомлення прямо чи опосередковано адресовано, зокрема жанрові та стильові риси як самого повідомлення, а також тієї комунікативної ситуації, в яку воно включається, множинність асоціацій з попереднім досвідом, що так чи інакше потрапили в орбіту цієї мовної дії» [4, с. 10].

Як одне із ключових понять сучасних гуманітарних знань дискурс досліджується філософією, семіотикою, соціальною психологією, теорією штучного інтелекту, етнографією, літературознавством, теорією комунікації, а також різними напрямками лінгвістики. Серед лінгвістичних напрямків, які займаються студіюванням дискурсу, виокремлюють теорію мовленнєвого акту, соціолінгвістику, етнографію, прагмалінгвістику, конверсаційний аналіз та варіативний аналіз. Зазначений міждисциплінарний характер цього поняття зумовлює надзвичайно широке трактування

цієї термінологічної одиниці у роботах дослідників. Отже, значеннєвий обсяг цього поняття варіюється залежно від загальної перспективи пошуку епіместичної домінанти і зумовлений суттєвими змінами в процесі інтерпретації ролі мови в житті суспільства.

Початок «наукової біографії» терміна «дискурс» сягає античних часів. Понад дві тисячі років у Древньому Римі цим поняттям означали бесіди (діалоги, мовлення) вчених. Уже в XIX ст. цей термін стає полісемічним і поширюється також на мовлення широкого загалу.

«Найстаріше» визначення слово «дискурс» має у французькій мові й означає — «діалогічне мовлення». У словникові німецької мови Я. Гримма 1860 р. вказані такі його семантичні параметри:

1) діалог, бесіда;

2) мовлення, лекція.

Початок розробок теоретичних положень про дискурсивну практику вже датується мовознавчими й філософськими дослідженнями XVII — XIX ст. Так, видатний французький вчений Ф. де Сосюр визначає дискурс як «мовне висловлення в акті функціонування» та інтерпретує його у перспективі загальної характеристики мови, характеристки її абстрактних одиниць, асоціативних зв'язків, механізмів мовної еволюції. Він робить спробу дослідити сутність дискурсу, зауважуючи, що «мову створено лише у перспективі дискурсу, але що ж відрізняє дискурс від мови або що саме у певний момент дозволяє сказати, що мова починає діяти як дискурс?», намагаючись визначити останню через механізм перетворення мовного значення in absentia в мовленнєве значення in praesentia [13, с. 118].

Як лінгвістичний термін поняття «дискурс» набуває поширення у 50-ті рр. XX ст. після публікації статті американського лінгвіста З. Харріса «Аналіз дискурсу», в якій вчений номінує дискурсивну практику методом аналізу зв'язного мовлення, призначеним для виведення дескриптивної лінгвістики за межі одного речення в певний момент часу і для співвіднесення мови та культури [18, с. 12−18].

Лінгвістичний енциклопедичний словник трактує дискурс як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними — прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, розглянутий в контексті подій; мовлення, розглянуте як цілеспрямований, соціальний акт, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах)» [7, с. 136].

Д. Шифрін виокремлює три підходи до поняття «дискурс». Перший підхід визначає дискурс як два або декілька речень, пов'язаних між собою за змістом. Цей підхід здійснюється з позицій формально чи структурно орієнтованої лінгвістики. Другий підхід визначає обумовленість аналізу функцій дискурсу: вивченням функцій мови у широкому соціокультурному контексті. Він дає функціональне визначення дискурсу як «будь-якого вживання мови». Третій підхід визначає дискурс як висловлювання і наголошує на взаємодії форми та функцій. У цьому випадку дискурс визначається не як примітивний набір ізольованих одиниць мовної структури «більших за речення», а як цілісна сукупність функціонально організованих, контекстуалізованих одиниць вживання мови [19, с. 83−90].

М. Стаббс визначає три основні характеристики дискурсу. Перша полягає в тому, що за своєю організацією дискурс є інтерактивним, тобто діалогічним. Завдяки другій характеристиці ми розуміємо, що в аспекті змісту дискурс пов'язаний з використанням мови у соціальному контексті. Також треба зазначити, що у формальному відношенні дискурс — це одиниця мови, що перевищує за обсягом речення [20, с. 189].

Розуміння дискурсу Л. Макаровим перегукується з підходами М. Стаббса та Д. Шифріна. Він визначає формальну, функціональну та ситуативну інтерпретації як основні координати, на які слід опиратися при розв'язанні проблеми визначення терміна «дискурс».

Швейцарський лінгвіст Патрик Серіо вирізняє вісім значень терміна «дискурс»:

1) еквівалент поняття «мовлення»;

2) одиниця, що за розмірами перевищує фразу;

3) вплив висловлювання на його адресата з урахуванням мовної ситуації;

4) бесіда як основний тип висловлювання;

5) мовлення з позиції мовця на противагу оповіді, яка таку позицію не враховує;

6) вживання мовних одиниць, їх мовленнєва актуалізація;

7) соціально чи ідеологічно обмежений тип висловлювань (напр. політичний дискурс);

8) теоретичний конструкт, призначений для вивчення умов продукування тексту [14, с. 190].

Видатні лінгвісти Є. Переверзєв та Е. Кожем'якін пропонують розуміти дискурс як «здійснену в певних історичних і соціальних рамках, особливим чином організовану і тематично сфокусовану послідовність висловлювань, рецепція яких здатна вплинути на моделі суб'єктивного досвіду людини, його внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку» [10, с. 45–47].

Теорія дискурсу як прагматизованої форми тексту бере свій початок від концепції Е. Бенвеніста, де були розмежовані план розповіді та план дискурсу — мови, що привласнюється мовцем. У науковому доробку Е. Бенвеніста визначена насамперед концептуально-дискурсивна теорія. Французький мовознавець чітко диференціював статичний план розповіді та динамічний план дискурсу, визначав дискурс як «будь-яке висловлення, що зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» [2, с. 276–279].

В. Чернявська, узагальнюючи трактування дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, зводить його до двох основних типів. До першого типу можна віднести дискурс як конкретну комунікативну подію, яка є зафіксованою в письмових текстах та усному мовленні, що здійснюється в конкретному когнітивно та типологічно обумовленому комунікативному просторі. В іншому випадку, «дискурс» визначається як сукупність тематично співвіднесених текстів [16, с. 14].

Як бачимо, у сучасній лінгвістиці дискурс трактується неоднозначно. При цьому заслуговує на увагу виокремлення декількох підходів щодо визначення дискурсу.

1. Комунікативний (функціональний) підхід: дискурс як вербальне спілкування (мова, вживання, функціонування мови), або як діалог, або як бесіда, тобто тип діалогічного висловлювання, або як мова з позиції того, хто говорить в протилежність оповіді, яка не враховує таку позицію. У межах комунікативного підходу термін «дискурс» трактується як «певна знакова структура, яку робить дискурсом її суб'єкт, об'єкт, місце, час, обставини створення» [20, с. 9].

2. Структурно-синтаксичний підхід: дискурс як фрагмент тексту, тобто утворення вище рівня речення (надфразова єдність, складне синтаксичне ціле, абзац). Дискурс визначається як два або декілька речень, що знаходяться у смисловому зв'язку один з одним, при цьому зв'язність розглядається як одна із основних ознак дискурсу.

3. Структурно-стилістичний підхід: дискурс як нетекстова організація мови, яка характеризується нечітким діленням на частини, переважанням асоціативних зв'язків, ситуативністю, високим рівнем контекстності, стилістичною специфікою.

4. Соціально-прагматичний підхід: дискурс як текст, занурений у ситуацію спілкування, у життя, або як соціальний чи ідеологічно обмежений тип висловлювань, або як «мова в мові», але наведений у вигляді окремої соціальної одиниці, що має свої тексти.

Зазначена вище класифікація дозволяє зробити висновок, що природа дискурсу потрійна: одна його сторона звернена до прагматики, до типових ситуацій спілкування, інша — до процесів, які відбуваються у свідомості учасників спілкування, й до характеристик їх свідомості, а третя — власне до тексту.

Дискурс осмислюється в нерозривному зв'язку з такими поняттями, як «мовлення» і «текст». На початку 70-х рр. XX ст. Г. Відоусен здійснив спробу диференціювати зазначені терміни «дискурс» і «текст» за допомогою включення категорії ситуації. «Дискурс» трактувався вченим як «текст плюс ситуація», а «текст», відповідно, — як «дискурс мінус ситуація».

Деякі сучасні вчені, зокрема Г. Почепцов, Г. Кресс, Р. Ходж, вважають, що текст і дискурс можна розглядати як речення, так і як висловлювання: речення — в значенні звичайного елементу структури, проте як висловлювання поєднує в собі речення та соціальний контекст його використання. Текст і дискурс дублюють ці відносини на вищому рівні. Українські лінгвісти І. Шевченко та О. Морозова дотримуються думки, що визначення висловлювання як речення в соціальному контексті стирає різницю між висловлюванням і дискурсом, при цьому надмірно розширюючи його межі [17, с. 105 − 118].

Дослідник Г. Солганік визначає дискурс як текст, взятий у його взаємовідносинах із життям та соціальними й психологічними характеристиками мовців, з подієвим текстом. У терміні «дискурс» підкреслюється процесуальність мовленнєвої дії, при цьому текст є тільки результатом, частиною процесу.

Дискурс як комунікативне явище − це проміжна ланка між мовою як вербальним спілкуванням, як діяльністю, з одного боку, і конкретним текстом, зафіксованим у ході спілкування з іншого. Іншими словами, дискурс слід розуміти як когнітивний процес, пов'язаний з реальним виробництвом мови, зі знанням мовного твору, а текст — як кінцевий результат процесу мовленнєвої діяльності, яка втілює собою певну закінчену форму. Таке протиставлення реального говоріння, його результату призводить до усвідомлення того, що текст може трактуватися як дискурс тільки тоді, коли він реально сприймається і потрапляє в поточну свідомість індивіда, який його сприймає.

М. Макаров вважає синонімічними, взаємозамінними терміни «текст» і «дискурс» (відомо, що спільними ознаками тексту і дискурсу виступають завершеність, цілісність, зв'язність, модальність, інтенційність, засіб та сфера функціонування). Проте вчений диференціює їх за такими опозиційними параметрами, як структурність — функціональність, продукт — процес, статичність — динамічність. Дискурс співвідноситься з текстом, як висловлення з реченням, фонема зі звуком, морф із морфемою. Зрозуміло, що мовленнєві одиниці (дискурс, висловлення), не маючи емпіричної субстанції, реальної матеріальної маніфестації, є ширшими в потенційній здатності реалізувати комунікативні потреби мовців, відображати їх ментальний світ [9, с. 83–90].

Текст, на думку Литвиненко, виступає «серцевиною» дискурсу. Коли текст потрапляє в потік свідомості людини, яка його сприймає, він стає дискурсом і віддзеркалює процес мовлення. Дискурс — це своєрідна динамічна модель тексту, текстова комунікація, яка пов'язана з комунікативною діяльністю суб'єкта [8, с. 11–12].

Відома дослідниця А. Варшавська запроваджує поняття «дискурс-текст» і трактує дискурс як процес мовного мислення, а текст — як результат або продукт цього процесу [3, с. 71].

Тріада «текстотворення — текст — текстова комунікація», за визначенням Т. Радзієвської, має «спільний знаменник» — поняття «дискурс», що відбиває як онтологічний, так і епістемічний аспекти зазначених понять у комплексі [12, с. 458].

У «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» зазначається про те, що термін «дискурс», на відміну від терміна «текст», не застосовується до давніх та інших текстів, зв'язки яких із живим життям безпосередньо не відновлюються [7, с. 136–137].

Т. ван Дейк визначає дискурс як комунікативну подію (складну єдність мовної форми, значення та дії), відтворену учасниками спілкування; подію, в якій задіяна не лише мова у її фактичному використанні, але й ті ментальні процеси, які неминуче супроводжують процес комунікації [5, с. 153–157].

К. Серажим розуміє дискурс як складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституюючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» — екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо). Дискурс — це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я» [13, с. 53].

Слідом за українським дослідником Ф. Бацевичем розглядаємо дискурс як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя»; залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [1, с. 12–13].

У процесі вивчення дискурсу виникає питання про його типологію. Значна кількість типологій дискурсу, в умовах сьогодення пояснюється М. Макаровим відсутністю певної чіткої логіки при вибудові класифікацій та недостатністю емпіричного матеріалу [9, с. 90].

Кожний тип дискурсу визначається набором правил, виконання яких він вимагає, і протікає в певній соціальній сфері. При дослідженні типології дискурсу основним завданням є опис структур, притаманних дискурсу певного виду. До провідних критеріїв виокремлення типів дискурсу, за І. Шевченко і О. Морозовою, відносяться ті, що пов'язані з категоріями дискурсу та можуть бути розрізнені у термінах формальних, функціональних, змістовних критеріїв. Отже, увесь загал дискурсу можна логічно розділити за тим чи іншим критерієм [17, с. 24].

Як зазначає С. Тюріна, основними критеріями диференціації типів дискурсу є ступінь формальності спілкування, а також протиставлення усного й письмового дискурсу [15]. За типом носія інформації виокремлюють такі різновиди сучасного дис-

курсу, як радіопередача, друкований дискурс, телефонна розмова, листування електронною поштою, спілкування в інтернеті [15].

За способом спілкування розрізняють інформативний і фасцинативний дискурси, змістовний і фактичний, серйозний і несерйозний тощо. За каналом спілкування − усний і письмовий, контактний і дистанційний, віртуальний і реальний типи дискурсу [6, с. 215]. За умов різних загальних настанов, комунікативних принципів реалізується аргументативний, конфліктний та гармонійний типи дискурсу. За соціально-демографічними критеріями виокремлюються: дитячий, підлітковий, чоловічий, жіночий, дискурс мешканців міста та села тощо.

Деякі вчені, наприклад В. Червоних, вважають, що на статус дискурсу можуть претендувати лише національні дискурси, як от англійський, український тощо.

Російський мовознавець В. Карасик диференціює два особливих типи дискурсу з позиції соціолінгвістики: персональний (індивідуально-орієнтований) і інституційний (статусно-орієнтований) дискурс. У першому мовець виступає як особистість зі своїм багатим внутрішнім світом, а в другому — як представник тієї або іншої соціальної групи [6, с. 237].

Персональний дискурс, на думку вченого, має два різновиди: побутове й буттєве спілкування. Специфіка побутового спілкування детально відображена в дослідженнях усного мовлення. У буттєвому дискурсі спілкування переважно монологічне й наведене творами художньої літератури.

В інституційному дискурсі спілкування відбувається в певних рамках статусно-рольових відносин і виокремлюється на підставі двох ознак: мета та учасники спілкування [6, с. 239], за якими В. Карасик виокремлює такі типи інституційного дискурсу, як політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний і масово-інформаційний, зауважуючи, що цей список можна змінити або розширити, оскільки суспільні інститути суттєво відрізняються один від одного та не можуть розглядатися як однорідні явища [6, с. 240].

У своїй класифікації дискурсу Г. Почепцов виокремлює теле- і радіодискурси, газетний, театральний, кінодискурс, літературний дискурс, дискурс у сфері паблік рілейшнз (ПР), рекламний дискурс, політичний, релігійний (фідеїстичний) дискурси [11, с. 302].

Таке різноманіття класифікацій є позитивним фактором. Класифікаційні розходження у більшості випадків є не взаємовиключними, а взаємодоповнювальними через дії принципу невизначеності, а типологія дискурсу обирається дослідником згідно з потребами конкретного аналізу, оскільки у реальному спілкуванні типи й підтипи дискурсу здебільшого накладаються один на одного.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на те, що теорія дискурсу і його типологія вже тривалий час розробляються лінгвістами, досі не існує універсального визначення цього поняття, яке б включало всі його аспекти, та не розроблено уніфікованої системи критеріїв класифікації його різновидів. Майбутній інтерес дослідників буде спрямований на розв'язання цих проблем, вивчення особливостей окремих типів дискурсу та здійснення їх порівняльного аналізу.

На основі вищезгаданих дефініцій поняття «дискурс», ми можемо припустити, що дискурс (у вузькому розумінні) — це зв'язна послідовність мовних одиниць, створювана мовцем для слухача в певний час, у певному місці, з певною метою. Ми розуміємо поняття «дискурс» ширше, як складне комунікативне явище, як усну мовленнєву дію, враховуючи соціальний контекст, що дає відомості про учасників комунікації та їхні характеристики, а також процеси виробництва й сприйняття повідомлення.

Список літератури

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.

2. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1975. 446 с.

3. Варшавская А. И. Смысловые отношения в структуре языка: (на материале современного английского языка). Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1984. 135 с.

4. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования. Москва : Новое литературное обозрение, 1996. 352 с.

5. Дейк Т. А. Стратегии понимания связного текста. Вып. 13. Москва : Прогресс, 1978. С. 259–336.

6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.

7. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Сов. Энциклопедия, 1990. 685 с.

8. Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс : монографія. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. 304 с.

9. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва : Гнозис, 2003. 280 с.

10. Переверзев Е. В. Политический дискурс: многопараметральная модель. *Вестник ВГУ, серия: лингвистика и межкультурная коммуникация*. Белгород. 2008. 76 с.

11. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 2001. 656 с.

12. Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст — Соціум — Культура — Мовна особистість : монографія. Київ : Інформативно-аналітичне агентство, 2010. 491 с.

13. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ, 2002. 392 с.

14. Серио П. Как читают тексты во Франции. Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса / пер. с фр. и португ. Ю. С. Степанова. Москва : Прогресс, 1999. 416 с.

15. Тюрина С. Ю. Дискурс как объект лингвистического исследования. URL : http://www.vfnglu.wladimir.ru/files/netmag/v3/ ar11.doc (дата обращения 27.04.2021 р.)

16. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований. Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. Санкт-Петербург : С.-Петерб. гос. университет экономики и финансов, 2001. С. 11–22.

17. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія. Харків : Константа, 2005. С. 105–118.

18. Harris Z. Discourse Analysis. Linguistic Society of America, 1952. 30 p.

19. Schiffrin D. Approaches to Discourse. Oxford, 1994. 117 p.

20. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Chicago: University of Chicago Press, 1983. 272 p.

References

1. Batsevych, F. S. (2010). *Narysy z linhvistychnoi prahmatyky* [Essays on linguistic pragmatics]. Lviv, PAIS Publ., 336 p.

2. Benvenist, E. (1975). *Obshchaya lingvistika* [General linguistics]. Moscow, Progress Publ., 446 p.

3. Varshavskaya, A. I. (1984). *Smyslovye otnosheniya v strukture yazyka: (na materiale sovremennogo anglijskogo yazyka)* [Semantic relations in the structure of the language: (based on the material of modern English)]. Leningrad, LGU Publ., 135 p.

4. Gasparov, B. M. (1996) *Yazyk, pamiat, obraz. Lingvistika yazykovogo sushchestvovaniia* [Language, memory, image. Linguistics of language existence]. Moscow, Novoe Literaturnoe Obozrenie Publ., 352 p.

5. Deik, T. A. (1978). *Strategii ponimaniya svyaznogo teksta* [Strategies for understanding coherent text], vol. 13. Moscow, Progress Publ., pp. 259–336.

6. Karasik, V. I. (2002). *Yazykovoj krug: lichnost', koncepty, diskurs* [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volgograd, Peremena Publ., 477 p.

7. Yartseva, V. N. (1990). *Lingvisticheskij ehnciklopedicheskij slovar'* [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Sov. Ehnciklopediya Publ., 685 p.

8. Lytvynenko, N. P. (2009). *Ukrainskyi medychnyi dyskurs* [Ukrainian medical discourse]. Kharkiv, Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo Publ., 304 p.

9. Makarov, M. L. (2003). *Osnovy teorii diskursa* [Foundations of Discourse Theory]. Moscow, Gnozis Publ., 280 p.

10. Pereverzev, E. V. (2008). *Politicheskij diskurs: mnogoparametral'naya model'* [Political discourse: a multi-parameter model]. *Vestnik VGU, seriya: lingvistika i mezhkul'turnaya kommunikaciya* [Bulletin of VSU, series: linguistics and intercultural communication]. Belgorod, 76 p.

11. Pochepcov, G. G. (2001). *Teoriya kommunikacii* [Communication theory]. Moscow, Refl-buk Publ., Kiev, Vakler Publ., 656 p.

12. Radziievska, T. V. (2010). *Narysy z kontseptualnoho analizu ta linhvistyky tekstu. Tekst — sotsium — kultura — movna osobystist* [Essays on conceptual analysis and text linguistics. Text — Society — Culture — Linguistic personality]. Kyiv, Informatyvno-Analitychne Ahentstvo Publ., 491 p.

13. Serazhym, K. S. (2002). *Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavyshche: metodolohiia, arkhitektonika, variatyvnist* [Discourse as a sociolinguistic phenomenon: methodology, architecture, variability]. Kyiv, 392 p.

14. Serio, P. (1999). *Kak chitayut teksty vo Francii. Kvadratura smysla. Francuzskaya shkola analiza diskursa* [How Texts Are Read in France. Squaring of meaning. French School of Discourse Analysis] [Yu. S. Stepanova, Trans.]. Moscow, Progress Publ., 416 p.

15. Tyurina, S. Yu. *Diskurs kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya* [Discourse as an object of linguistic research]. Available at : http://www.vfnglu.wladimir.ru/files/netmag/v3/ar11.doc. (Accessed 27 April 2021).

16. Chernyavskaya, V. E. (2001). *Diskurs kak ob'ekt lingvisticheskikh issledovanij* [Discourse as an object of linguistic research]. *Tekst i diskurs. Problemy ehkonomicheskogo diskursa* [Text and discourse. Problems of economic discourse]. St. Petersburg, Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy universitet ekonomiki i finansov Publ., pp. 11–22.

17. Shevchenko, I. S. (2005). *Kohnityvno-prahmatychni doslidzhennia dyskursu. Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen* [Cognitive-pragmatic preliminaries to discourse. Discourse as a cognitive-communicative phenomenon]. Kharkiv, Konstanta Publ., pp. 105–118.

18. Harris, Z. (1952). Discourse Analysis. Linguistic Society of America, 30 p.

19. Schiffrin, D. (1994). Approaches to Discourse. Oxford, 117 p.

20. Stubbs, M. (1983). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Chicago, University of Chicago Press Publ., 272 p.

Дата надходження рукопису 25.04.2021

***Objective**. The objective of the article is to investigate the origin of the phenomenon of "discourse" in linguistics, to analyze the various approaches of domestic and foreign*

scholars in order to define this definition, to identify its main specific characteristics and to present author's own interpretation of this complex communicative phenomenon.

***Methods**. The main scientific results are obtained using a set of general scientific and special research methods, such as: analysis, systematization and generalization of scientific literature, induction, deduction (to identify approaches to understand the essence of discourse and its characteristics).*

***Results**. The definition of "discourse" presents significant difficulties due to the fact that this phenomenon is at the intersection of a number of scientific disciplines, such as linguistics, anthropology, sociology, philosophy, socio- and psycholinguistics and so on. However, due to the efforts of modern scientists in various fields of science, the theory of discourse is formed as an independent disciplinary field. The article considers the problem of complexity and versatility of the concept of "discourse" through the prism of various approaches to identify the features of each of them. The main trends in the use of the phenomenon of "discourse" in terms of systemic, formal and functional approaches are considered. The study assumes that in modern humanities research discourse is considered, on the one hand, as a coherent sequence of language units created by the speaker for the listener at a certain time, in a certain place, with a certain purpose, and on the other hand, as a complex communicative phenomenon, an oral speech action, taking into account the social context, which informs about the participants of communication and characterizes them, as well as the processes of production and perception of the message.*

Different approaches to understanding discourse are presented: communicative, structural-syntactic, social-pragmatic and structural-stylistic. The definition of "discourse" is studied in connection with such concepts as "speech" and "text", their differences and similarities are stated. Different classifications of discourse types are analyzed.

The author attempts to interpret such a terminological unit as "discourse" in the narrow and broad sense.

***Key words**: discourse, text, speech, speech unit, communicative activity.*